

Metoderapport

Prosjekt: «Prosesen mot Viggo Kristiansen»

Forfatter: Bjørn Olav Jahr

Redaksjon/Forlag: Pitch Forlag

Merknad:

Jeg har skrevet to bøker om drapene i Baneheia. Jeg nominerte *Drapene i Baneheia. To historier. En sannhet* (Pitch, 2017) til SKUP-prisen i 2018. Jeg forstår at jeg ikke kan nominere denne på nytt, samtidig som jeg tenker at juryen også må se på denne i forbindelse med nominasjonen av den siste boken nå, nemlig *Prosesen mot Viggo Kristiansen* (Pitch, 2021). Bøkene omhandler samme kompleks. Jeg legger derfor ved pdf av både *Prosesen* og *Drapene i Baneheia (inkludert kildelisten)*, men det er altså *Prosesen mot Viggos Kristiansen* jeg nominerer.

Kort om Baneheia-saken:

Drapene på Lena Sløgedal Paulsen (10) og Stine Sofie Sørstrønen (8) i Baneheia 19. mai 2000 rystet hele Norge. Lettelsen var stor da Viggo Kristiansen (21) og Jan Helge Andersen (19) ble arrestert 13. september 2000. Endelig skulle man få svar på hva som hadde skjedd og hvorfor. Endelig kunne man begynne å legge den fryktelige forbrytelsen bak seg.

I rettsakene som fulgte skapte påtalemyndigheten og pressen to vidt forskjellige bilder av de siktede: Kristiansen ble monstret, Andersen ble etterdilteren, han som nærmest ble presset til å gjennomføre voldtekt og drap. Påtalemyndighetens sak var i realiteten bygd på Jan Helge Andersens forklaring. Det fantes ingen tekniske bevis mot Viggo Kristiansen. Han har alltid benektet enhver kjennskap til ugjerningene.

Med *Drapene i Baneheia* stilte jeg noen større spørsmål, som:

- Hva skjer med rettsikkerheten til individet når et helt land rystes av grusomme handlinger, og befolkningen krever svar på hvem og hvorfor?
- Klarer politiet, pressen og rettsvesenet å holde hodet klart i jakten på den skyldige?

- Hvorfor ble Jan Helge trodd? Hvorfor ble Viggo det ikke?
- Hvordan kan en historie bli sann fremfor en annen? Og til hvilken pris?

November 2021 utga jeg oppfølgeren *Prosessene mot Viggo Kristiansen*, der jeg i enda større grad fokuserer på hvordan feil gjort under etterforskning, av påtale, sakkyndige og domstolene sementeres. Jeg viser til hvordan Kriminalomsorgen ikke ser ut til å være rustet til å kunne håndtere en eventuell uskyldig forvaringsdømt, og at Gjenopptakelseskommissjonen på ingen måte har oppfylt sin intensjon i denne saken. Sistnevnte har fremfor å fokusere på den urett som kan være begått mot Viggo Kristiansen kjempet imot en gjenopptakelse – inntil 3 av 5 medlemmer 18. februar 2021 stemte for gjenopptakelse. Minst like stor motstand finner man blant politi, påtalemyndighet, bistandsadvokater og en stor del av norsk presse.

Kort om status i saken per i dag:

Viggo Kristiansen ble løslatt 1. juni 2021 etter å ha sonet nesten 21 år bak murene, og i skrivende stund er saken fortsatt til ny etterforskning hos politiet i Oslo. Det er statsadvokatene i Oslo som skal avgjøre endelig utfall av gjenopptakelsen. Enten velger de å ta ut ny tiltale mot Viggo Kristiansen eller så innstiller de på en frifinnende dom. Ny etterforskning har foreløpig avdekket DNA-funn som knytter Jan Helge Andersen til overgrep mot både Lena Sløgedal Paulsen og Stine Sofie Sørstrønen. Det finnes ikke DNA-spor som peker i Viggo Kristiansens retning. Begge var i oktober 2021 gjennom lange avhør. Andersen har nylig, etter det jeg kjenner til, vært i flere avhør. Jeg har ulike kilder som mener påtalemyndigheten nå er overbevist om at det kun finnes en drapsmann i saken: Jan Helge Andersen, og at kan være i ferd med å bygge opp en ny sak mot ham. Andersen ble frifunnet for både drap og voldtekt på Lena Sløgedal Paulsen. Blir Viggo Kristiansen frifunnet vil drapet på Lena ha ukjent gjerningsmann. Det er svært gode grunner til å tro at mange ikke kan slå seg til ro med det.

Min inngang til saken:

Våren 2013 ble jeg kontaktet av Thomas Bergstøl, Viggo Kristiansens fetter. Han ønsket at jeg skulle skrive bok om drapene i Baneheia. Ifølge Bergstøl var fetteren hans utsatt for et justismord. Bergstøls påstand var at Viggo Kristiansen aldri befant seg på åstedet da de to små jentene ble seksuelt misbrukt og måtte bøte med livet. Ikke nok med det, han hevdet også at det fantes tekniske spor som kunne bevise at fetteren hans var uskyldig dømt. Tilsvarende hadde jeg fått høre gjennom flere år av advokat Sigurd Klomsæt, som siden våren 2008 hadde jobbet med flere gjenopptakelsesbegjæringer av Kristiansens sak. Historien trigget meg. Jeg var i tillegg også klar over at Kristiansen alltid hadde benektet befatning med ugjerningene i Baneheia. Men jeg visste også at han var dømt i to rettsinstanser. Og at saken hans gjentatte ganger hadde vært til vurdering hos Gjenopptakelseskommisjonen. Alltid med samme utfall: her fantes det ingen grunn til å revurdere tidligere domfellelse. Uansett måtte jeg avstå, da jeg nettopp var kommet i gang med en svært arbeidskrevende bok om drapet på 17 år gamle Birgitte Tengs fra Karmøy.

Våren 2016, et halvt år etter utgivelsen av *Hvem drepte Birgitte Tengs?* møtte jeg Jens Skaaland fra Pitch forlag på Krimfestivalen i Oslo. Vi diskuterte true crime, og han fortalte at det var særlig en drapssak som opptok ham. Han la til – på bløt sørlandsdialekt – at jeg kanskje kunne gjette hvilken, og at han svært gjerne ønsket å utgi en bok om dette med meg som forfatter. Jeg svarte at det var to forhold jeg måtte ha klarhet i før jeg bega meg i kast med *Drapene i Baneheia*: 1. Jeg måtte ha tilgang til alle sakens dokumenter. 2. En gjennomgang av dokumentene måtte overbevise meg om at Viggo Kristiansen faktisk kunne være uskyldig dømt.

Videre arbeid/metode/spørsmål jeg også må stille meg selv

«Jeg vet at Viggo Kristiansen er et monster, men ...» var en frase jeg ofte brukte da jeg begynte å arbeide med Baneheia-saken. Det tok tid før jeg ble overbevist om at han neppe er det. Lenge unnskyldte jeg meg for å jobbe med en bok om Baneheia-drapene, men etter å ha lest alle saksdokumentene, ble jeg overbevist om at noe var gått helt galt, og at Viggo Kristiansen høyst trolig er utsatt for Norgeshistoriens kanskje groveste justismord. Jeg ville hverken skrevet *Drapene i Baneheia. To historier. En sannhet* høsten 2017 eller *Prosess*

mot Viggo Kristiansen høsten 2021 om jeg ikke trodde det. Under arbeidet med bøkene har det vært naturlig å stille seg selv noen spørsmål:

- Kan et brennende engasjement for saken kombineres med objektiv journalistikk?
- Kan jeg unngå å havne i bekreftelsesfeller jeg beskylder andre for å havne i?
- Kan jeg rettfærdiggjøre det å skrive bøker om en sak som gjør så vondt for så mange?

Jeg har alltid ment at journalistisk engasjement er viktig. Jeg tror for eksempel ikke på journalister som har dekket Baneheia-saken i årevis, når de hevder at de ikke mener noe om den, at de kun refererer til det som ble sagt i retten. Jeg tror ikke noen kan være helt objektive. Men jeg er stor tilhenger av objektive metoder. At jeg som forfatter aktivt søker etter både det som taler for, og det som taler imot. Det naturlige spørsmålet å stille seg da, er: Hvordan best skaffe seg nødvendig oversikt over saken? Svaret er saksdokumentene. Uten tilgang til avhør, vitneforklaringer, obduksjonsrapporter, åstedsrapporter, tekniske undersøkelsesrapporter med mer hadde det ikke vært mulig å skrive bøker om Baneheia-saken. Nærhet i tid er også viktig. Et vitne som kun dager etter drapene fortalte om observasjoner nær åstedet kan være av vesentlig betydning. Hva det samme vitnet sier i dag om observasjonene er neppe like vesentlig. Hva som ble protokollert under avhør av Jan Helge Andersen er tilsvarende langt viktigere enn hva den som protokollerte avhørene har å si om dem i dag. Hukommelsen er skjør, feilkildene øker med årene. Skal vi tro statsadvokatene i Oslo, som i skrivende stund har ansvar for den nye etterforskningen av Baneheia-saken, er dette også den linjen de legger seg på.

At jeg har hatt tilgang til sakens dokumenter er ingen garanti for at jeg tilnærmer meg dem på en objektiv måte, at ikke også jeg samler og tolker informasjon som best passer min hypotese, som er at Jan Helge Andersen begikk drap og voldtekter i Baneheia alene. Jeg – som flere andre – har mange spørsmål om hva som egentlig foregikk på åstedet, og jeg mener det er viktig å søke svar på disse. I retten ble det ofte gjentatt at «det er mye vi ikke får svar på». Til grunn lå det at Viggo Kristiansen uansett var skyldig i ugjerningene, og at det derfor ikke var nødvendig å bore dypere i Jan Helge Andersens forklaring. Journalistene som dekket rettssakene var, etter mitt inntrykk, like opptatt av Viggo Kristiansens kroppsspråk og fremtoning i retten som av bevisene. Det at han protesterte lite, uanfektet tygget tyggegummi, så ned i bordplaten eller fulgte interessert med, kunne alt og hver for seg

bekreftede det de allerede visste – at han var skyldig. Jeg vet ikke hvordan jeg selv ville ha tolket Viggo Kristiansen om jeg hadde dekket rettssaken i 2001 og 2002, men jeg vet at forskning slår fast at hverken dommere eller garvede etterforskere klarer å avsløre løgner ut fra kroppsspråk med større grad av nøyaktighet enn om de kastet kron og mynt. Ville jeg den gangen ha overtolket hver lille detalj i Viggos kroppsspråk og lett etter tegn på skyld? Det kan jeg ikke utelukke. Jeg har selvsagt egne erfaringer med å havne i bekreftelsesfeller, også under arbeidet med *Prosessene mot Viggo Kristiansen*. Jeg er, som sagt, overbevist om at Jan Helge Andersen var alene på åstedet. Jeg er også overbevist om at han begikk langt mer alvorlige overgrep enn han selv har erkjent. Da det i 2010 dukket opp en DNA-analyse fra den yngste jentas underliv som viste at 14 av 16 markører stemmer overens med Jan Helge Andersens profil – ja, så betraktet jeg det lenge som et temmelig sikkert bevis for at Andersen har begått alvorlige seksuelle overgrep. At dette beviset inneholdt en rekke potensielle feilkilder, og at ledende DNA-eksperter av den grunn ikke ville ha fremlagt det for retten, var lenge vanskelig å ta innover seg. Jeg gjorde til slutt det. Dette beviset skriver jeg om i både *Drapene i Baneheia* og i *Prosessene mot Viggo Kristiansen*, men poenget mitt er at man aldri har noen garanti for at man lar ens egne hypoteser farge tolkningen av funnene i for stor grad. Et strengt indre vakthold er nødvendig, men neppe tilstrekkelig. Jeg har også forsøkt å hente inn informasjon som falsifiserer mine hypoteser, og stille meg åpen i møte med disse.

Så til det siste spørsmålet: Kan jeg rettferdiggjøre at jeg skriver bøker som gjør så vondt for så mange? Dette har jeg tenkt mye på. Og jeg har landet på at jeg kan rettferdiggjøre det. Det betyr ikke at jeg ikke har sympati med de etterlatte, de har opplevd noe av det verste som kan ramme et menneske. Men i og med at jeg er overbevist om – basert på bevisene i saken – at feil mann har sonet nesten 21 år i fengsel, har jeg aldri vært i tvil om at jeg må skrive om de funnene og sammenhengene jeg ser. Til det følger at jeg har fått en del spørsmål underveis om hva slags kvalifikasjoner jeg har for å kunne være dommer, altså til å komme med en slags fasit på bevisene. Til det erkjenner jeg naturligvis at det er rettssystemet som skal ta avgjørelsene, men det betyr ikke at hverken jeg eller andre skal eller må forholde oss ukritisk til domstolene. På samme måte kan man også stille spørsmål om hvilke kvalifikasjoner norske journalister har når de på daglig basis dekker kriminalsaker og også gir sine vurderinger av det som skjer i retten og, i mange tilfeller, av skyldspørsmålet. Og hvilke kvalifikasjoner har dommere og legdommere som plukkes ut til å

vurdere bevisene? Fagdommerne er jurister og kan loven, men betyr det at de også er eksperter på DNA-analyser, telebevis, obduksjonsrapporter og avhørsteknikker? Og hva med legdommerne? Har de bedre kompetanse til å vurdere bevisene enn journalister og forfattere? Eller skal vi ta konsekvensen av at rettssystemet består av mennesker som er fullt kapable til å gjøre feil? Ser man historisk på det, kan man jo forsøke å forestille seg hva som hadde hendt om man uimotsagt lot rettssystemet få behandle sakene til Fritz Moen og Per Liland uten innblanding fra folk utenfra.

Mens boken *Drapene i Baneheia. To historier. En sannhet* primært handlet om saken frem til endelig dom falt 13. februar 2002, handler *Prosessene mot Viggo Kristiansen* primært om saken etter endelig dom. Jeg trodde den nye boken skulle bli lettere å skrive enn den forrige. Der tok jeg feil. Da jeg skrev *Drapene i Baneheia* jobbet jeg nærmest i et vakuum, det var få andre som brydde seg om Baneheia-saken og Viggo Kristiansen. Etter at den boken kom ut, og særlig etter at Viggo Kristiansen fikk sin sak gjenopptatt, har det tilkommet store mengder ny informasjon. Det betyr at det er mer nyhetsstoff i *Prosessene mot Viggo Kristiansen* enn i den foregående. Og jeg tør påstå at man kanskje aldri før er kommet tettere på en pågående prosess om et mulig justismord.

Jeg er selv blitt overrasket under arbeidet over hvor stor motstand det har vært mot å la Viggo Kristiansen få en rettferdig rettergang. Han fikk ikke det i 2001 og 2002. At det skulle ta 12 1/2 år fra han leverte sin første begjæring til saken hans ble besluttet gjenopptatt, er i mine øyne svært kritikkverdig, også uten å ta stilling til skyldspørsmålet. Jeg mener at han allerede – primært basert på nye DNA-analyser – burde fått sin sak gjenopptatt allerede i 2010, senest i 2011. Jeg har forståelse for at mange av aktørene i Baneheia-saken har behov for å være sikre i sin sak om Viggo Kristiansens skyld, men jeg forstår ikke hvordan de kan fortsette å være det. Det betyr ikke at jeg tror det ligger en stor konspirasjon bak det at Viggo Kristiansen ble dømt og har måttet sone i nesten 21 år for ugjerningene i Baneheia. Jeg tror heller det handler om at mange aktører var så overbevist om at Kristiansen måtte være skyldig, at alt som passet til deres teori ble gitt stor betydning, og det som ikke passet ble lagt bort. Men jeg er usikker på om noen eventuelt forsto at noe likevel gikk galt, og når de i så fall forsto det, og hva de eventuelt gjorde med det. Fantes det ikke kritiske røster på politikammeret? Hvorfor ble ikke mobilbeviset, som viser at Viggo Kristiansens mobil ikke kan ha vært på åstedet da ugjerningene fant sted, tillagt noen vekt? Hvorfor forlot politiet teorien om at det var én gjerningsmann som sto bak? Hvor var

mediene da nye DNA-rapporter i 2011 slo beina under forutsetningen for dommen om at det fantes sikre bevis for to gjerningsmenn? Hvordan kunne Gjenopptakelseskommissjonen se bort fra dette endrede bevisbildet? Og hele veien: Hvor ble det av rettsprinsippet om at tvilen skal komme tiltalte til gode? Det finnes langt flere spørsmål enn dette, med forsøksvise svar i boken.

Fremfor den store konspirasjonen tror jeg heller det handler om prestisje. Vi mennesker kan ha vanskelig for å innrømme feil i vårt private liv. Å sikte, føre bevis for og dømme en person feilaktig for svært grove forbrytelser er naturligvis enda verre å innrømme. Ingen ønsker at Norges rettssystem har dømt feil person. Da vil det være langt bedre at et – inntil nylig – lite mindretall tar feil da de hevder at Viggo Kristiansen er uskyldig. Jeg ble for *Drapene i Baneheia* – rettmessig må jeg innrømme – kritisert for ikke å ha kontaktet en rekke omtalte personer. Den feilen gjentar jeg ikke. Jeg har kontaktet svært mange i forbindelse med *Proessen mot Viggo Kristiansen*. I noen tilfeller handler det kun om å informere folk om at de er omtalt, i andre tilfeller handler det om å gi folk muligheten til tilsvar. Flere som er gitt denne muligheten, har enten valgt å takke nei eller forholdt seg tause. Det siste er også et slags svar. Der jeg har mottatt tilsvar, er dette på ulikt vis innarbeidet i løpende tekst, fotnoter eller som vedlegg.

Jeg har møtt Viggo Kristiansen cirka 35 ganger etter at jeg skrev *Drapene i Baneheia*. Kristiansen er opptatt av prosessen han har vært gjennom. Han har gitt meg tillatelse til å bruke alle tilgjengelige risikovurderinger utarbeidet av Ila fengsel og forvaringsanstalt, i tillegg til journaler ført i pennen av hans behandler, psykolog Atle Austad, fra 2004 til 2020. Dette er jeg takknemlig for, og det har gjort det mulig å komme tett på Viggos liv på innsiden av murene. Det rettes gjennom hele boken sterke beskyldninger mot Jan Helge Andersen. I all hovedsak handler disse om at han var alene om ugjerningene i Baneheia fredag 19. mai 2000, og senere løy om at han var truet til ugjerningene av sin kamerat. Jeg har forsøkt å kontakte Jan Helge Andersen via hans advokat Svein Holden, uten å få noen respons. Fortrinnsvis har jeg ønsket en samtale med Jan Helge Andersen, men jeg har også tilbudt hans advokat å lese kapitler som spesielt omhandler Andersen, for så å kunne formidle disse videre. Det rettes også – gjennom en anonym brevskriver – beskyldninger mot Jan Helge Andersens mor. Dette er Berit Andersen orientert om. Også her har jeg tilbudt Svein Holden å lese gjennom, uten å få noen respons.

De etterlatte har heller ikke ønsket å bidra på noe vis til denne boken. De har gjennom sin bistandsadvokat Håkon Brækhus bedt om ikke å bli omtalt overhodet. Jeg har innen rimelighetens grenser forsøkt å komme dem i møte på det, og kun henvist til de etterlatte der jeg mener det har relevans for prosessen mot Viggo Kristiansen. Ada Sofie Austegard, moren til Stine Sofie Sørstrønen og stifteren av Stine Sofies Stiftelse, er i noe større grad omtalt. Hun har inntatt en mer aktiv rolle i prosessen mot Viggo Kristiansen enn de andre etterlatte. Omtalen av Austegard må også ses i lys av at hun gjennom sin stilling som generalsekretær i Stine Sofies Stiftelse utøver betydelig makt. Austegard og stiftelsen leverer lovforslag og får gjennomslag i flere rettspolitiske spørsmål. Hun har inntatt en aktiv rolle i media, og hun blir lyttet til. Både justisministere og riksadvokater tar Austegard på alvor. Det gjør også jeg.

Jeg har valgt å dele *Proessen mot Viggo Kristiansen* i tre: Del I, «Baneheia-saken», er en summarisk gjennomgang av saken frem til endelig dom. Del 1 er i realiteten et sammendrag av *Drapene i Baneheia*, og gjør det mulig å lese *Proessen* uten å lese den første boken. Del II, «Bevisene», er en drøftelse av Baneheia-sakens mest relevante bevis foruten mobilbeviset og DNA-beviset, som begge hører naturlig inn under del III. I del II går jeg i dybden på Jan Helge Andersens innledende forklaringer, Viggo Kristiansens forklaringer, påtalemyndighetenes påstand om at Andersen og Kristiansen hadde konstruert et alibi, spørsmålet om en eller to gjerningsmenn, Viggos modus og vitneobservasjonene som ikke ble ført for retten. Del III, som er bokens hoveddel, har jeg kalt «Proessen». Den handler primært om Viggo Kristiansens liv i fengsel, om hans begjæringer for å få gjenopptatt sin dom, og om hvordan hans kamp blir presentert gjennom medienes dekning. Det finnes også et eget kapittel om Jan Helge Andersens liv under og etter soning.

Det hender jeg får spørsmål om hva jeg gjør om Viggo Kristiansen igjen blir dømt. Hva slags verdi vil *Proessen mot Viggo Kristiansen* da ha? Jeg har helt siden gjenopptakelsen trodd at statsadvokaten vil innstille på frifinnelse, at de ikke kan gå i retten med Jan Helge Andersens forklaring som det bærende beviset. Men jeg kan selvsagt ikke utelukke at den nye etterforskningen vil avdekke nye bevis eller gi et bevisbilde som gjør at det blir ny hovedforhandling, ei heller at Viggo Kristiansen i så fall kan bli dømt på ny. Likevel vil jeg påstå at *Proessen mot Viggo Kristiansen* vil ha stor verdi. Målet helliger ikke midlene uansett hvor sikker man skulle ha vært i sin sak, og det er de metodiske problemene i

forbindelse med etterforskningen, rettsprosessen og mediedekningen vi må lære av. For justismord skjer og vil skje igjen.

Tilnærming til kildene:

Jeg ba april 2016 advokat Arvid Sjødin, som hadde overtatt Kristiansen som klient fra Sigurd Klomsæt, om innsyn i straffesaksdokumentene. Sjødin var opptatt av at jeg måtte behandle opplysninger fra disse som ikke direkte angikk drapssaken med største digresjon.

Dokumentene som omhandlet drapene, etterforskningen av disse og da særlig oppbygningen av straffesaken mot hans klient, mente han det var høyst nødvendig at jeg satte meg inn i. Sjødin har senere omtalt innsynet som nødrett i en sak han mener aldri er tilstrekkelig belyst for offentligheten. Det er enkelte som etter utgivelsen av *Drapene i Baneheia* har gjort et poeng av at jeg kun har forholdt meg til dokumentasjon fra «Viggos side». Dette er en kritikk som faller på sin egen urimelighet. Sakens dokumenter skal være de samme enten de kommer fra politiet, de pårørende eller de straffedømte. Jeg valgte spesielt å tilnærme meg Sjødin fordi jeg visste at det kun var denne «siden» som ønsket en total belysning av saken, og som dermed gjerne ønsket at også jeg hadde innsyn.

Jeg brukte sommerferien 2016 på å lese totalt 25 ringpermer med saksdokumenter, totalt 10.157 sider i en senere elektronisk sammenstilling fra politiet. Disse besto blant annet av avhør av de to dømte, alle vitneforklaringer, åstedsrapporter, obduksjonsrapporter, tekniske undersøkelsesrapporter, psykiatriske vurderinger, diverse helsejournaler, skoleutredninger, dokumenter fra barneverntjenesten med mer. Kripas' gjerningsmannsprofilanalyse, holdt unna de opprinnelige saksdokumentene som pekte på en gjerningsmann og som først dukket opp i saken høsten 2010, var også nyttig lesning. Det samme skulle etter hvert journalist Hilde Mois bok *Savnet i Baneheia* (Cappelen Damm, 2011), Asbjørn Hansens bok *Menneskejeger. Fra et liv som drapsetterforsker i Kripas* (Kurer, 2013) og Ada Sofie Austegards og Stian Tobiassens *Oppdrift. Om sorg og vekst* (Aschehoug, 2014) bli. Jeg har hele veien hatt i tankene at jeg på best mulig må tolke alle de skriftlige kildene i den konteksten og tidsrommet de var nedtegnet.

Jeg brukte også mye tid på å analysere dommen både fra Kristiansand byrett (mai 2001) og Agder lagmannsrett (februar 2002). I den siste sto det svart på hvitt at Viggo

Kristiansen reelt sett var dømt på bakgrunn av ett forhold: forklaringen til hans tidligere beste venn, Jan Helge Andersen. I dommen fra Kristiansand byrett het det ellers at de måtte la tvilen komme tiltalte til gode. Med tiltalte her mente de Jan Helge Andersen. Forklaringen hans hadde brister og unøyaktigheter, men det mente retten de måtte kunne se litt stort på. Den åpenbare tvilen det måtte ha vært om Viggo Kristiansens deltagelse ble ikke engang vurdert. *Der* fantes det ingen tanker om at tvilen skulle komme tiltalte til gode.

I forbindelse med oppfølgeren, *Prossesen mot Viggo Kristiansen*, har jeg også fått tilgang til et nytt dokumentsett som i første rekke handler om Viggo Kristiansens kamp for å få sin sak gjenopptatt. Totalt 7.162 sider som jeg på ingen måte har saumfart alene. Jeg har tidligere nevnt at det har vært mer krevende å jobbe med *Prossesen* enn *Drapene i Baneheia* fordi det – særlig det siste året – har vært et betydelig medietrykk på saken. Men det er også et spesielt forhold som har gjort det enklere: to av Viggo Kristiansens frivillige hjelpere, Halvard Sivertsen og Mikkel Tronsrud. Sivertsen er sivilingeniør med 37 års fartstid fra Telenor. Han har brukt mye tid på å analysere mobilbeviset, som han har levert flere sakkyndigrapporter på. I tillegg har han analysert både avhør, DNA-bevis, Den rettsmedisinske kommisjonens rolle og mye mer. Mikkel Tronsrud er en it-controller fra Oslo. Sommeren 2018 kontaktet Tronsrud meg etter å ha lest *Drapene i Baneheia*. Han hadde en rekke spørsmål. Ganske snart forsto jeg at han spurte mer enn jeg kunne svare, og satte ham derfor i kontakt med Halvard Sivertsen. Det skulle bli et svært vellykket kompaniskap. Tronsrud og Sivertsen har lagt ned tusentalls av gratistimer med å arbeide for Kristiansens gjenopptakelsesbegjæringer, og vært til svært stor hjelp for advokat Arvid Sjødin, som her har hatt en vellykket taktikk med å slippe de frivillige frem. Uten innsatsen fra Tronsrud og Sivertsen er det også vanskelig å se for seg at jeg hadde klart å skrive *Prossesen*, og begge har da også kommet med viktige innspill og saksopplysninger underveis i arbeidet med boken. Sivertsen, og Tronsrud har, som sagt, arbeidet frivillig for Viggo Kristiansen i flere år. De kan derfor på ingen måte anses som nøytrale kilder, og jeg har naturligvis hatt dette i mente under arbeidet med boken.

Det er ellers verdt å merke seg at Tronsrud og Sivertsen har lent seg tungt på forarbeidet særlig advokat Sigurd Klomsæt gjorde i sin periode som Viggo Kristiansens advokat fra 2008 til 2012, der han blant annet innhentet nye sakkyndigvurdering på DNA, sørget for å få fremlagt Telenor Mobils analyse av dekningsområdene i Baneheia og Kripos' gjerningsmannsprofilanalyse (som pekte på en gjerningsmann) og at han både fikk en av

verdens ledende eksperter på falske tilståelser, professor Gisli Gudjonsson, til å foreta en analyse av Jan Helge Andersens avhør og tidligere FBI-profiler Greg McCrary til å foreta en gjerningsmannsprofilanalyse. Også jeg har hatt stor nytte av denne dokumentasjonen.

Jan Helge Andersens forklaringer

Jeg har i arbeidet med begge bøkene lest Andersens politiforklaringer igjen og igjen. Det er åpenbart at han gjennom avhørene bokstavelig talt tilpasset forklaringen etter terrenget. Først nektet han enhver befatning. Dette fortsatte han med også etter at politiet hadde funnet kjønnskåret hans på åstedet. Først da avhøreren undret på om ikke også Jan Helge kunne være et slag offer i det hele, og at det var kameraten hans, Viggo, som var den aktive, begynte Jan Helge å snakke. Dette vet vi fordi politimannen selv skrev en egenrapport der han redegjorde for avhøret. Jan Helge fortalte at han, mens Viggo forgrep seg på jentene, hele tiden satt med ryggen til. Han fortalte videre at de drepte hver sin jente. Han drepte den yngste etter at Viggo hadde presset ham til det.

Under rekonstruksjon en drøy måned senere valgte Jan Helge en annen sti opp til åstedet enn den han tidligere har forklart seg om, og han viste hvordan han hele tiden skulle ha sittet med ryggen til mens Viggo forgrep seg. Da politiet en drøy uke etter rekonstruksjonen fikk DNA-treff som de mente knyttet Jan Helge til overgrep mot den yngste jenta og han ble konfrontert med at han også måtte ha vært seksuelt aktiv på åstedet, kom han på at det var noe han ikke hadde fortalt. Han erkjente da et sekunds berøring med egne genitalier – etter å ha blitt tvunget av Viggo. Men så forteller han noe som ikke passer inn i politiets narrativ. Han sier at det var den eldste jenta han hadde forgrepet seg på. Politiet brukte deretter over en måned på å bearbeide Jan Helge, slik at han til slutt «byttet» jente. Kun på den måten kunne aktor senere i retten prosedere på at DNA-bevisene og Jan Helge Andersens forklaringer gjensidig støttet hverandre. Dette var også noe som i dommen i Kristiansand byrett ble trukket frem som en sterk indikasjon på at Jan Helges forklaring var troverdig.

Jan Helges forklaringer om overgrep og drap er urovekkende lesning. Men nesten vel så foruroligende er det at forklaringene fremstår som kalkulerte. Ja, han erkjenner at det er begått drap og voldtekter, men det han forteller stemmer likevel ikke med realitetene. Jentene har skader Jan Helge aldri forklarer seg om, eller som politiet aldri spør ham om.

Hvorfor? Er det fordi man uansett «vet» at Jan Helge forteller sannheten om at Viggo også deltok? Hvorfor finnes det ikke en større vilje til å finne ut av hva som faktisk har skjedd på åstedet? Hvorfor er ikke politiet opptatt av Jan Helges forsvunne militærkniv?

Jan Helge utviser stor vilje til å legge skylden på kameraten, ditto uvilje mot selv å ta ansvar. Han snakker både usant og unnlater å fortelle, og forklaringene hans er fulle av logiske brister. Hvordan kunne alt dette passere, har jeg undret meg over. Dette kunne da umulig være forklaringer politiet trodde på? Og ganske riktig, det er svært mye politiet heller ikke får til å gå opp. Ved noen tilfeller endrer Jan Helge forklaring, i andre tilfeller opprettholder han sine usannheter. Ytterligere foruroligende er det at politiet aldri stiller seg eller han spørsmålet: men er det nå så sikkert at også Viggo tok del i ugjerningene i Baneheia? Og direkte sjokkerende er det senere å lese at politiet i retten vitner om at Jan Helge hadde stor troverdighet, og at de kun tok ham i å fortie egne overgrep – før han så også erkjente disse. Jeg har problematisert måten politiet vitner på i både *Drapene i Baneheia* og i *Prosessene mot Viggo Kristiansen*, og synes det er rart dette ikke er fulgt av oppmediene. Oppdagelsene jeg gjør underveis i arbeidet med bøkene gir meg et klart inntrykk av at «alt er lov» – fordi Viggo Kristiansen jo uansett måtte være skyldig.

For Jan Helge blir trodd på det som må ha vært det vesentligste for ham: at han ikke var alene om ugjerningene i Baneheia, at han tvert imot selv var et slags offer, nærmest tvunget til å begå overgrep og drepe små barn i Baneheia av kameraten Viggo. At mistenkte snakker usant i avhør er ikke nytt. At de kan snakke usant om forhold av mindre betydning, men likevel tale sant om hovedtrekkene, er selvsagt også en mulighet. Det som likevel særlig uroet meg, var at det ikke så ut til å være noen fra politi, påtalemyndighet, mediene (med ett unntak av journalist Eivind Pedersen fra Dagbladet) eller rettsapparatet som seriøst så ut til å vurdere om Jan Helge Andersen også snakket usant om Viggo Kristiansens deltakelse i Baneheia. Det fantes et teknisk bevis (mobilbeviset, mer om det senere) som utelukket Viggo Kristiansen fra åstedet i tidsrommet ugjerningene fant sted. Det fantes vitner som hadde gjort observasjoner som tilsier at Jan Helge Andersen var alene med jentene på åstedet (vitnene ble aldri ført for retten). Det fantes arbeid utført av eksperter fra Kripos som klart pekte i retning av en gjerningsmann (analysen av dette arbeidet dukket først opp høsten 2010). Det fantes en obduksjonsrapport som viste at jentene var drept på identisk vis. Jan Helge Andersen, derimot, forklarer om vidt forskjellige måter å bruke kniv for å drepe de to jentene. Jeg påberoper meg ingen medisinsk ekspertise, men i dette tilfelle

trengs det faktisk ikke mer enn sunt bondevett for å forstå at forklaring og utfall ikke passer sammen. Og da blir spørsmålet: hvorfor er tilsynelatende ingen opptatt av dette? Har det vært lettere å «se gjennom fingrene» med logiske brister fordi man likevel er så sikker i sin sak, nemlig at Viggo Kristiansen jo må være hovedmannen? Og det neste: utviklet etterforskningsledelsen ved Kristiansand politikammer et tunnelsyn, der alt som kunne underbygge hypotesen om to drapsmenn ble vektlagt, alt som kunne underbygge at det faktisk bare var en gjerningsmann ble lagt til side? Politiet gjorde utvilsomt en god jobb da de klarte å knytte Jan Helges kjønnsår til åstedet. Det jeg ikke kunne forstå, var hvordan de – basert på dette funnet – også kunne arrestere kameraten hans, Viggo Kristiansen, for ugjerningene? Var det tilstrekkelig at de to guttene var nære venner, at de tidligere hadde lekt krig i Baneheia, at de var observert timen før ugjerningene sammen i utkanten av Baneheia og at de var observert utenfor Viggos hus timen etter ugjerningene? Svaret er åpenbart ja.

Det er svært fascinerende hvordan én historie kan bli sann fremfor en annen, og hvorfor dette skjer. Undertittelen på den første boken er da også *To historier. En sannhet*. «Det er ikke mulig å se noe motiv for Andersen til å trekke Kristiansen urettmessig inn i saken», skrev Kristiansand byrett. Det er et argument som faller på egen urimelighet. Jan Helge hadde naturligvis svært mye å tjene på å legge skylden på Viggo. At samme rett selv ga ham fire års strafferabatt, frikjente ham for drapet på Lena, mente han ikke sto bak grove overgrep, og at han ble presset til å begå drapet på Stine Sofie, tydeliggjør jo nettopp et klart motiv. Det var heller ikke Jan Helge som endte opp med å bli landets hatobjekt nummer en. Mange syntes tvert imot litt synd på ham, tvunget både til å drepe og til å begå seksuelle overgrep. Han slapp å ta ansvar. Han ble den «ærlige» drapsmannen. Han slapp også forvaring, og fra 1. januar 2015 var han en fri mann.

Senere har mange journalister påpekt at hverken de eller domstolene stolte blindt på Jan Helge Andersen. Det er for så vidt riktig. Den man derimot stolte blindt på, var avdelingsingeniør Bente Mevåg fra Rettsmedisinsk Institutt (RMI). Hun vitnet som sakkyndig på vegne av spanske Universidad de Santiago de Compostela (USC), og hevdet i retten at man hadde helt sikre bevis for at det var to gjerningsmenn i saken. Og da aktor Edward Dahl stilte sitt retoriske spørsmål «om det ikke er Viggo Kristiansen som er gjerningsmann nummer to, hvem skal det da være?», så ser man seg åpenbart ikke tilbake. Det er altså denne klokkertroen på at det *må* være to gjerningsmenn som legger premissene for utfallet

av saken. Og som også fører til at domstolene fester større lit til Jan Helge Andersens forklaringer enn et mobilbevis som klart beviser at Viggo Kristiansen, eller i alle fall hans mobiltelefon, ikke kan ha vært på åstedet da ugjerningene fant sted.

Kontakt opp mot de pårørende i forbindelse med *Drapene i Baneheia*

Etter sommerferien 2016 kontaktet jeg de sterkest berørte partene i saken: Lenas og Stine Sofies foreldre, Viggo og Jan Helge og deres respektive foreldre. Jeg ønsket at nyheten om bokprosjektet *Drapene i Baneheia* skulle komme fra meg, ikke at de måtte høre om det ad omveier. Gjennom brev redegjorde jeg for hvorfor jeg mente (og det gjør jeg fortsatt) at dette arbeidet var et viktig samfunnsoppdrag, og at det fortsatt – slik jeg så og ser det – fantes en del ubesvarte spørsmål i saken. Jeg beklaget samtidig at jeg rippet opp i gamle sår. Den beklagelsen vil alltid gjelde.

Ingen av de berørte partene ønsket å bidra til *Drapene i Baneheia*. Klara Sløgedal, moren til Lena, svarte: «Etter å ha tenkt nøye igjennom det du skriver, er jeg kommet til at jeg ikke ønsker å delta i et slikt bokprosjekt. Etter alle årene som har gått etter drapene på Lena og Stine Sofie, har jeg nå behov for å få ro om saken. Samfunnsoppdraget med å bringe full klarhet i forhold som ennå synes uavklart, er i første rekke en oppgave for påtalemyndigheten og politiet. Etter å ha fulgt saken i to rettsinstanser er jeg overbevist om at både Jan Helge Andersen og Viggo Kristiansen er skyldige i de forhold de er dømt for, og det vil trolig komme lite ut av å vende gamle steiner på nytt».

Ada Sofie Austegard, moren til Stine Sofie, svarte: «Fikk brev fra deg med forespørsel om å delta i ditt bokprosjekt om Baneheia-saken. Da jeg får følelsen av at dette prosjektet er iscenesatt av pådrivere for å få frikjent Viggo Kristiansen, og jeg ikke ønsker å være medvirkende til konspirasjonsteorier, må jeg dessverre meddele at jeg ikke ønsker å bidra.»

Jeg hadde også telefonsamtaler med både Berit Andersen, moren til Jan Helge, og Svein Kristiansen, faren til Viggo. Svein Kristiansen hadde lovet tidligere Dagbladet-journalist Eivind Pedersen, som gjennom en årrekke har gjort et omfattende arbeid på Baneheia-saken, sin families eksklusive historie. Kristiansen var opptatt av å holde ord. Berit Andersen mente det ikke finnes ubesvarte spørsmål av interesse, og tvilte også på om jeg hadde lov til å skrive sønnens historie. Hun svarte også på vegne av Jan Helge nei til deltakelse. Viggo åpnet, gjennom sin psykolog Atle Austad, for et møte, men han ville «ikke snakke om Jan Helge, da han har litt prinsipp om ikke å henge ut andre». Et slikt møte kom aldri i stand før etter at boken var utgitt.

Mediedekningen

Høsten 2016 gikk jeg gjennom alt som var publisert i Fædrelandsvennen. Senere gjorde jeg tilsvarende fra andre medier. Foruten enkelte artikler, skrevet av Dagbladet-journalist Eivind Pedersen, har det vært en nærmest total mangel på kritiske innvendinger mot politiets arbeid, mot rettsforhandlingene og mot den endelige dommen. Som representant for «den fjerde statsmakt» synes jeg det er urovekkende å se hvordan denne har sviktet.

I Pressens Faglige Utvalgs Vær Varsom-plakat heter det i punkt 1.5 under «Pressens samfunnsrolle» at det er «pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre.» Foruten nevnte Eivind Pedersen fra Dagbladet har journalistene vært mer opptatt av å være kritiske mot dem som kritiserer systemet enn dem som forsvarer det. Det skal sies at dette har bedret seg etter utgivelsen av *Drapene i Baneheia*.

Da straffesaken skulle opp i Kristiansand byrett uttalte Jostein Sørstrønen, far til Stine Sofie, foran et samlet pressekorps: «Må detaljer fra overgrepet fram i dagslys? Gagner det noen? Alle vet at de ble seksuelt misbrukt og drept med kniv. Det må vel være mer enn nok å vite». De pårørendes ønsker er svært forståelige. Det samme kan ikke sies om at Fædrelandsvennen, landsdelens toneangivende avis, skulle komme til å følge fedrenes oppfordringer: «I denne saken er våre lesere og det norske folk ikke opptatt av hvordan barnedrapene skjedde, men hvorfor det skjedde. Det er den tilnærmingen vi kommer til å legge oss på. Og det vil vi gjøre uavhengig av hva andre medier måtte komme til å gjøre», uttalte redaktør Finn Holmer-Hoven til egen avis. At andre medier la seg på samme linje, er et problem for rettssikkerheten. Det ble blant annet aldri gjort noe større poeng ut av Jan Helges forklaring om hvordan jentene var blitt drept, og at dette på ingen måte passet med rettsmedisinernes funn. Fra en Aftenposten-sak etter obdusenten, professor Torleiv Rognum, sitt vitnemål i byretten heter det: «Professoren sa videre at han hadde stusset over at det var lik fremgangsmåte bak begge drapene. Dette fikk aktor, førstestatsadvokat Edward Dahl, til å bemerke at dette kunne være tilfeldigheter som ikke var så lett å forklare». Dette skal så professor Rognum, ifølge Aftenposten, ha sagt seg enig i.

«Hvordan» ble altså i liten grad problematisert i retten. «Alle» var jo likevel overbevist om løsningen. Og i norsk presse ble ikke «hvordan» diskutert. De var langt mer opptatt av å beskrive «Hvorfor», der konsensus var at Viggo var sex- og pornofisert langt

utover det normale, og at det var hans abnormale drifter som hadde forårsaket det tragiske utfallet i Baneheia.

DNA-bevisene

Både by- og lagmannsretten pekte på et forhold de mente underbygget Jan Helges endelige forklaring om at han kun hadde hatt vag kjønnslig omgang med Stine Sofie mens Viggo alene skulle ha forgrepet seg på Lena. Kort fortalt hadde spanske laboranter analysert og testet til sammen sju sædceller funnet på Stine Sofie, en sædcelle funnet på Lena. Fra disse hadde man lyktes i å hente frem en blandingsprofil fra Stine Sofie som ikke utelukket Jan Helges DNA (man hadde fått treff på en av åtte markører) og Viggos DNA (treff på en av åtte markører) og en profil fra Lena som ikke utelukket Viggo som gjerningsmann (treff på en av åtte markører). Markøren som ikke kunne utelukke at Viggo hadde vært på åstedet, er en markør han deler med over 54 prosent av den norske mannlige befolkningen. For retten ble DNA-analysene fra Spania avgjørende. Det ble etablert sannhet at det måtte ha vært to drapsmenn på åstedet. Den ene var Jan Helge. Dersom den andre ikke var Viggo, hvem skulle det da være? Det har også vært etablert sannhet om at DNA-markørene stammer fra sæd, men det er det ikke mulig å vite. Markørene kan stamme fra hudceller, spytt mm., noe som naturligvis øker sannsynligheten for at man her har med forurensning å gjøre.

DNA-problematikk er noe av det vanskeligste å jobbe med journalistisk, synes jeg. Jeg søkte råd hos Ragne Farmen, en av Norges fremste eksperter på DNA. Farmen pekte blant annet på et sentralt poeng, nemlig at det fra en av prøvene (B24), prøven der de spanske laborantene hadde mest materiale å jobbe med – fem sædceller – så endte man opp med å rapportere «negativt funn». Sannheten er at det fantes vel så klare funn fra denne prøven som fra prøvene det ble rapportert om, og at B24 indikerte spor etter fire forskjellige gjerningsmenn. Så da er spørsmålet: kunne DNA-analysene fra Spania, som indikerte muligheten for to gjerningsmenn i Baneheia, vært lagt frem for retten med samme grad av angivelig sikkerhet om det var kjent at det var vel så sannsynlig med fire forskjellige gjerningsmenn? Svaret må være nei. Det hele tilsier at prøvene fra 2000 kan ha vært forurenset. Eller som Farmen uttalte da hun vitnet i Oslo Tingrett høsten 2011 (i forbindelse med at Viggo Kristiansen gjennom advokat Sigurd Klomsæt hadde saksøkt Gjenopptakelseskommissjonen):

«Muligheter for DNA-forurensning under åstedundersøkelsen, post mortem, og analysene av prøver på laboratoriet, mener jeg ikke har vært godt nok adressert. Og de kan fullt mulig gi en alternativ forklaring på DNA-allelen som impliserer Viggo Kristiansen i overgrepene. Mye kan skje inne på et laboratorium, selv om man bruker hansker, masker og hetter og det hele, så kan det ligge igjen DNA for eksempel på en arbeidslampe som man trekker ned, og hvor det er avsatt DNA fra en tidligere sak.»

Det sto etter hvert veldig klart for meg at DNA-beviset brukt i retten for å nagle Viggo Kristiansen til åstedet, var spekulativt og uholdbart, og at det absolutt ikke beviste at det måtte ha vært to gjerningsmenn på åstedet. Hvordan kunne dette helt styrende premisset bli en etablert sannhet? Jeg har lest alt som har vært skrevet om saken i norske medier. Innledningsvis sier ikke bioingeniør Bente Mevåg fra Rettsmedisinsk Institutt, som vitnet på vegne av de spanske laborantene, rett ut at det er bevist at det var to gjerningsmenn på åstedet. Etter hvert beveger hun forklaringen i den retningen, og da lagmann Asbjørn Nes Hansen i Agder lagmannsrett spør henne om det er helt sikre bevis for to gjerningsmenn, så bekrefter Mevåg dette. Tilsvarende fakta finnes ikke i USCs rapport, som er merket «for research use only» og dessverre ikke ble fremlagt for retten. Konsekvensen av Mevågs vitnemål ble at både byretten og lagmannsretten til grunn at det måtte ha vært to gjerningsmenn.

Ragne Farmens innspill om DNA var svært verdifulle. Det var også samtaler med Susan Pope, tidligere Forensic Science Services i London, og kjent for å være blant verdens ledende. Hun er krystallklar på at de spanske DNA-rapportene lagt frem i norsk rett aldri ville blitt lagt frem i engelsk rett – grunnet faren for justismord.

Januar 2020 bestemte Gjenopptakelseskommissjonen seg for omsider å oppnevne en sakkyndig på DNA. Dette var da 11 år etter at advokat Sigurd Klomsæt ba om det samme. Rettsgenetiker Frederik Torp-Petersen fra Rettsmedisinsk institutt i København konkluderte slik Farmen og Pope hadde gjort: det fantes ingen bevis for at det måtte være to gjerningsmenn i Baneheia. Torp-Petersen var også tydelig på at de ørsmå DNA-funnene i prøvene kunne være forurensing eller sideartefakter og at dette var resultater han aldri ville fremlagt i dansk rett. Like etter underkjente Den rettsmedisinske kommisjon (DRK) Torp-Petersens rapport, da de mente han hadde kommet med uttalelser som lå utenfor hans mandat. Jeg har brukt mye plass på å beskrive DRKs rolle i Baneneia-saken i *Prosessen mot*

Viggo Kristiansen. Kort fortalt har man her med en «bukken som passer havresekken»-problematikk.

Mobilbeviset

Jeg har også brukt mye tid på det som Gjenopptakelseskommisjonens leder Siv Hallgren og brorparten av norske journalister har omtalt som «det såkalte mobilbeviset».

Påtalemyndighetene la til grunn at ugjerningene i Baneheia fant sted mellom klokken 19 og 20 fredag 19. mai 2000. Viggo Kristiansen hadde betydelig mobiltrafikk både rett før, under og rett etter dette tidsrommet. All trafikken gikk over basestasjon Eg-A, som ligger rett i nærheten av Viggos hjem. Inngående SMS 1855. Utgående SMS 1857. Inngående SMS 1924. Utgående SMS 1937. Utgående telefon 2019. Ny utgående telefon 2033. Det har aldri vært mulig å få kontakte med åstedet gjennom basestasjon Eg-A. Det er det derimot mulig å få gjennom seks andre basestasjoner. Likevel valgte både Kristiansand byrett og Agder lagmannsrett å se bort fra mobilbeviset som et utelukkelsesbevis. Aktor ser da ut til å ha lyktes med å så tvil om SMS-ene. I byretten skulle Jan Helge, for første gang, fortelle at Viggo nok kunne ha hatt mobilen i en veske på sykkel parkert ved inngangen til Baneheia fra Eg-siden. At ingen – ved en smal passasje – hadde sett Viggos iøynefallende sykkel gjennom halvannen time, kunne ikke retten se bort i fra.

Senere skulle produksjonsselskapet Monster da de lagde tv-dokumentarserien *Baneheia. Kampen om Sannheten* komme frem til at langt over 70 mennesker hadde passert denne bommen, fem av disse tøyde ut ved bommen. At Viggo kunne ha løpt frem og tilbake mellom åstedet og inngangen til Baneheia for å sende SMS, så man heller ikke bort fra. Slik jeg leser dommen over Viggo, så ble han dømt på «kan ikke utelukke»-argumentasjon. Det er sterkt foruroligende når man vet at rettsprinsippet sier at det kun skal dømmes dersom det finnes skyld utover enhver rimelig tvil. Viggo Kristiansen måtte bevise sin uskyld, noe mobilbeviset faktisk gjør, uten at det fikk noen betydning.

I lagmannsretten gikk man bort fra teorien om mobiltelefonen i sykkelvesken. Politiet, som var svært fornøyd med alt i saken foruten vitnemålet fra dekningsdirektør fra Telenor Mobil, Bjørn Amundsen, bestilte en ny sakkyndig rapport fra Teleplan, som på spørsmål ikke kunne si noe som sikkert om dekningsforholdene på en eksakt dato – nemlig drapsdagen. Dette ble brukt som et bevis (kan ikke kalle det annet) på at man ikke kunne se

bort fra at Viggo hadde mobiltelefonen med på åstedet. Dette til tross for at både den opprinnelige sakkyndige, Telenor Mobil, og den nye sakkyndige, Teleplan, hadde gjort målinger i Baneheia over flere dager uten at Eg-A var i nærheten av å oppnå kontakt med åstedet.

Jeg brukte mye tid på å lese og forstå de ulike sakkyndigrapportene om mobiltrafikk. Særlig nyttig har rapportene fra Halvard Sivertsen vært. Det samme har Frode Helmich Pedersen, postdoktor ved Senter for humanistiske rettsstudier ved Universitetet i Bergen, sin grundige analyse i det nordiske juridiske tidsskriftet *Retfærd* kalt «Domfortellings plausibilitet. En analyse av rettens fortelling i Baneheiasaken» (november 2017) vært. Denne er behørig omtalt i *Prosessen mot Viggo Kristiansen*.

Kjentmann, rekognosering og vitner som aldri ble ført for retten

Men arbeidet med bøkene har naturligvis ikke bare bestått av å lese og tyde dokumenter. Jeg har vært i kontinuerlig dialog med et par dusin kilder. Noen er navngitt i bøkene, andre er det ikke. I tillegg var jeg tidlig bevisst på å skaffe meg en kjentmann: Thomas Bergstøl, Viggos fetter. Tirsdag formiddag 7. mars 2017 viste han meg rundt i Baneheia. Snøen hadde lavet ned i nesten et døgn, den hadde lagt seg dyp og tung i heia vi tråkket rundt i. Thomas Bergstøl er svært godt kjent i Baneheia, og vi hadde i forkant plottet inn alle bevegelser drapskvelden i henhold til Jan Helges forklaringer. Thomas Bergstøl hadde likevel problemer med å følge Jan Helges bevegelser. Jan Helge og Viggo skulle angivelig i lang tid ha surret rundt etter teltplasser før de møtte jentene. «Det går jo ikke opp, dette her – hverken på tid eller plassering», sa Thomas Bergstøl stadig vekk. Han tok meg til slutt opp til åstedet. Vi gikk ned i et søkk som det er vanskelig å skulle flykte fra, men ellers var det ikke lett, på grunn av all snøen, å danne seg et inntrykk av åstedet. Det skulle senere bli flere befaringer til åstedet.

Etter hvert stilte vi oss på en sti der en flyger på joggetur fra skrå over vannet skulle ha observert to barn og en voksen kledd slik jentene og Jan Helge var kledd klokken 1945 drapskvelden. Avstanden var 150–200 meter, en avstand det var fullt mulig både å observere størrelse og farger fra. Men det var noe som ikke stemte. Hvordan kan flygeren ha hørt barnestemmer helt over på den andre siden av vannet? Fra der vi stod, klarte vi – i beste fall – å høre trafikksus. Noen minutter senere nådde vi stedet flygeren gjorde sin

observasjon. På denne siden var det helt stille. På skrå over vannet så vi en jogger. Han hadde grå bukse og en noe lysere genser. Tempoet var moderat, og han beveget seg nordover på stien, akkurat slik personene flygeren observerte, gjorde. Så hostet joggeren. Det var lett å høre. Og – som på bestilling – så hostet han en gang til. Deretter forsvant han ut av syne.

Flygerens observasjon ble tatt på største alvor av politiet. Mannen, til vanlig bosatt på Østlandet, ble like etter drapene fløyet over for å foreta en rekonstruksjon. Etter at Viggo og Jan Helge ble arrestert, ble han ikke viet mer oppmerksomhet. Totalt finnes det seks interessante vitner som har sett eller hørt noe som kan være av stor betydning i Baneheia drapskvelden. I *Proessen mot Viggo Kristiansen* har jeg omtalt 12 år gamle Marias vitnemål. Hun forteller allerede før jentene blir funnet at hun så Lena og Stine Sofie ved brygga ved 3. stampe, ca. klokken 1930. Fremfor å følge opp Maria, lar politiet seg overbevise av hennes mor om at jenta kan ha fantasert om det hele. Jeg gjør en analyse av Marias vitnemål kontra morens som jeg tenker er svært interessant, og som tydelig viser at politiet dessverre ikke tok Marias nøkterne beskrivelser på alvor. Denne analysen er i stor grad bygget på tidligere nevnte Mikkel Tronsruds arbeid.

Foruten observasjonene disse gjør, har de to ting til felles: 1. De blir aldri ført som vitner under retts sakene mot Viggo Kristiansen og Jan Helge Andersen. 2. Observasjonene deres bidrar samlet til å tegne et annet bilde av hendelsesforløpet enn det Jan Helge Andersen forklarer seg om.

Tid jeg har brukt på prosjektet

Etter å ha skaffet meg fullstendig oversikt over alle dokumentene i saken, har jeg brukt all fritid fra april 2016 i arbeidet med *Drapene i Baneheia*. Fra februar 2017 gikk jeg ut i permisjon fra jobben min som redaktør i Gyldendal Norsk Forlag. Jeg kunne nå dele tiden min mellom boken og manus/regi på tv-dokumentarserie om drapet på Birgitte Tengs (basert på forrige bok, visning på TV 2 fra høsten 2018). Fem ukers sommerferie 2017 ble brukt til å lese og skrive sammendrag av om lag 10.000 artikler om Baneheia-saken. Samlet har jeg brukt om lag ett årsverk på boken.

Proessen mot Viggo Kristiansen begynte jeg for alvor å arbeide med våren 2020. Jeg hadde fem måneders permisjon fra august til desember 2020, brukte hele sommerferien på

boken og ellers alt som er av fritid. Jeg vil tro det har gått med om lag ett årsverk også på *Proessen mot Viggo Kristiansen*.

Mål for prosjektet

Målet med *Drapene i Baneheia* har vært å opplyse om en drapssak som ikke er tilstrekkelig opplyst. Jeg ønsket å fortelle både Viggos og Jan Helges historie. På avgjørende punkter, ikke minst om ugjerningene, er disse diametralt motsatte. Det er Jan Helges versjon som har blitt stående som en slags fasit i saken. Hvorfor ble det slik? Og enda viktigere: måtte det bli slik? Med *Proessen mot Viggo Kristiansen* har målet blant annet vært å vise hvor vanskelig det er å få gjenopptatt en alvorlig straffesak. Jeg har også ønsket å vise hva slags soningsforhold Viggo Kristiansen har hatt og belyse det paradoksale i at han neppe ville blitt løslatt før han erkjente en ugjerning han hardnakket hevder at han ikke har utført, der den viktigste indikasjonen for forbedring ville vært en tilståelse.

En fellesnevner for begge bøkene er ønske om å fokusere på rettsikkerheten – i dette tilfellet den manglende rettsikkerheten.

Hva gjør prosjektet unikt?

Dette er et svært gjennomarbeidet prosjekt. Jeg har dypdeintervjuet flere titalls kilder. Aller viktigst er likevel tilgangen til sakens dokumenter. Det har vært viktig for meg å fortelle historien slik den skjedde i de dramatiske årene fra 2000 (drapene) til 2002 (siste rettsak). I *Proessen* har jeg hatt hovedfokus på gjenopptakelsesprosessen.

Noen vil kanskje oppfatte det samlede prosjektet som et forsvarsskrift for Viggo Kristiansen. Det har ikke vært meningen i å skrive noe slikt. Viggo Kristiansen kommer ikke udelt heldig ut av det i *Drapene i Baneheia*. Han var "gatas skrekk", ingen tvil om det. Det er også fullt forståelig at politiet fattet interesse for ham. Derifra til at han skulle være en drapsmann mener jeg både politi, påtalemyndighet, mediene og rettsvesenet har sviktet Viggo Kristiansen. Jeg tror det er ganske unikt at jeg tør å være så tydelig på hva jeg mener om hans uskyld. Jeg kunne holdt meg til å argumentere for at han aldri skulle vært dømt, da bevisene på ingen måte strekker til. Grunnen til at jeg går lenger, er at han har et

utelukkelsesbevis. Trafikken på hans mobiltelefon viser at han har vært et annet sted enn på åstedet da drapene fant sted.

Både i *Drapene i Baneheia* og *Prosessene mot Viggo Kristiansen* gjengir jeg deler av dommen i Kristiansand byrett, der Viggo ble idømt 21 års forvaring. Jeg begrunner hvorfor dette er en dårlig dom, der det som hevdes bevist på ingen måte kan sies å være det. I *Prosessene* valgte jeg å gjengi alt om de skrev om DNA og mobil, slik at ingen lesere skulle tro at jeg hadde utelatt noe eller spekulert meg frem til mine tolkninger. Jeg jobbet tilsvarende med avsagte dommer da jeg dekket en rettssak for Kapital i 2003 og da jeg skrev *Hvem drepte Birgitte Tengs?* i 2015. Jeg ser sjeldent tilsvarende bli gjort i norsk presse. Respekten for politi, påtalemyndighet og domstoler har – etter mitt skjønn – vært overdrevent stor. Dette fører for eksempel til for lite motforestillinger når politiet forer pressen med stoff – f.eks. da kriminalsjef Arne Pedersen måneden etter arrestasjonen av Viggo Kristiansen uriktig hevdet at de satt med DNA som med 100 prosent sikkerhet kunne knytte ham til åstedet.

Til slutt tror jeg begge bøkene mine viser hvordan god journalistikk også kan gjøres utenfor mediehusene – og det må jo være svært inspirerende for mange som sitter i utrygge stillinger i dag. I Pitch Forlag har jeg særlig kunnet sparre med redaktør Inger Rødseth, som besitter en formidabel kunnskap om saken og som har vært flink til å utfordre meg.

Kanskje det mest unike er likevel at jeg har turt å utfordre den etablerte sannheten om at Viggo Kristiansen var Norges største monster (inntil ABB fra 2011). For å få til dette, har jeg hele veien jobbet med å fokusere på fakta og ikke følelser.

Konsekvenser av bøkene

«Når det er skapt så stor usikkerhet om dommen, kan ikke retten leve med at saken ikke gjenopptas. Til det er Jahrs funn for sterke», skrev Dagsavisens kommentator Hege Ulstein kort tid etter utgivelsen av *Drapene i Baneheia*. Til å begynne med var hun ganske alene blant opinionsdannerne om å mene dette. Til sammenligning hadde både tidligere VG-journalist Fritjof Nygaard (som dekket saken for VG og som nå var blitt redaktør i Lindesnes Avis) og Aftenpostens mangeårige rettsreporter Inge D. Hansen gått til angrep på boken. Sistnevnte hadde i sin anmeldelse for Fædrelandsvennen konkludert med at «boken flytter ikke på et eneste komma i den rettskraftige dommen mot Viggo Kristiansen». Under

boklansering i Kristiansand ble jeg bokbadet av Connie Bentzrud, journalist i Fædrelandsvennen. Jeg mener det må være lov å si at også hun var svært forutinntatt, og at det ble mer snakk om sak enn bok. Jeg burde nok den gangen ha vært klarere på at *Drapene i Baneheia* er en bok og ikke en gjenopptakelsesbegjæring, slik det lot til å være en del som trodde. Da hadde det kanskje også vært lettere å få frem at den boken inneholdt mye som aldri hadde vært kjent for offentligheten, som for eksempel:

- At politiet i flere uker bearbeider Jan Helge Andersen slik at han skal endre forklaring om hvilken av de to jentene han skal ha misbrukt seksuelt, dette så det skal passe inn med politiets egne hypoteser om forløp
- At lokalt politi – og her har jeg naturligvis forståelse for at ting kan gå galt i en opphetet startfase – spente opp en skitten og brukt båtpresenning over åstedet
- At vesentlig deler av spanske Compostellas DNA-funn ikke ble rapportert. Deres prøver viste spor etter fire (!) mulige gjerningsmenn. Om dette hadde vært kjent, ville det ikke vært mulig for Kristiansand byrett og Agder lagmannsrett å legge til grunn – slik de feilaktig gjorde – at det fantes sikre spor etter to gjerningsmenn på åstedet
- At det fantes forhold rundt Jan Helge Andersens seksuelle agering som ikke ble reelt etterforsket
- At det kan være en link mellom Jan Helge Andersen og Stine Sofie Sørstrønen, at de i det minste kan ha kjent til hverandre fra tidligere
- At leserne for første gang også blir kjent med Jan Helge Andersen, som ellers i betydelig grad har havnet i skyggen av Viggo Kristiansen

Jeg tillater meg også å ta med mer subjektive opplevde konsekvenser av *Drapene i Baneheia*. Jeg opplevde heldigvis flere slike da jeg lanserte i Kristiansand. Den første da flere etter bokbadet uttrykte glede over at historien om Baneheia-drapene endelig belyses i sin helhet, og at de selv alltid/lenge hadde tenkt at noe var fryktelig galt. Den andre da en svært hyggelig og omsorgsfull dame ba om å få bytte boken jeg hadde signert «med ønske om god lesning» i. Boken skulle være en gave, og hun visste at den ikke ville være god lesning for mottageren, som hadde vært en nær venninne av Lena. At damen likevel ville gi den bort, vitner om en sterk evne til å ville la seg opplyse. Den tredje da jeg timen etter bokbadet tilfeldigvis treffer på Svein, Turid og Trond Kristiansen, henholdsvis far, mor og bror av Viggo,

og jeg ser hvor glade de er. De har før, under og etter bokbadet sett, opplevd og hørt at mange tror Viggo kan være uskyldig. For første gang på 17 år har de opplevd medvind i offentligheten. De var mindre alene enn før.

Noen uker etter lansering av boken konkluderte Postdoktor ved Senter for humanistiske rettsstudier, UiB, Frode Hemlich Pedersen at Baneheia-saken i en anmeldelse i Morgenbladet at saken er «en av de største rettsskandalene i nyere norsk historie». Vilde Aurora Eriksen i Minerva fulgte senere opp med at «Det er dypt urovekkende at de eneste bevisene politiet bruker i tillegg til Andersens forklaring er at ´det ikke kan utelukkes´» før den rutinerte journalisten Svein Tore Bergestuen (som selv dekket saken for P4 etter ugjerningene i Baneheia) kom med følgende oppfordring til norske journalister i en kronikk i VG desember 2017: «Nå har Bjørn Olav Jahrs bok gitt alle muligheten til å se på denne saken igjen. Bruk den muligheten».

Jeg tror *Drapene i Baneheia* kan ha bidratt til at Viggo Kristiansen fikk sin sak gjenopptatt 18. februar 2021, og at han 1. juni samme år ble løslatt etter nærmere 21 år i fengsel. Gjenopptakelseskommisjonen hadde før min bok nærmest fått jobbe uforstyrret, og tidligere avslag ble aldri gjenstand for kritisk journalistikk. Med *Drapene i Baneheia* fattet ikke bare et samlet pressekorps, men også svært mange vanlige folk interesse for saken. Stadig flere mente den var moden for gjenopptakelse. De fem personene som tar avgjørelsen i kommisjonen skal selvsagt gjøre det uten å la seg styre av strømninger i befolkningen. Det er ikke gitt at de klarer det. Jeg har uansett tillitt til at flertallet i kommisjonen har gjort grundige egne vurderinger av saken. Måten de argumenterer for gjenopptakelse, synes jeg er forbilledlig. Jeg vet ikke om noen av dem har lest min bok. Kanskje har de det. Jeg ga den i alle fall i gave til kommisjonen like før julen 2017.

Mindretallets argumentasjon for ikke å gjenoppta Viggo Kristiansens sak har jeg brukt mye plass på i *Proessen mot Viggo Kristiansen*. Jeg er sterkt kritisk til at de blant annet i større grad vektlegger at «juryen må ha stilt seg undrende til det faktum at Viggo Kristiansen ikke var med i leteaksjonene, som engasjerte store deler av lokalbefolkningen» enn mobilbeviset, som mindretallet kun ofrer en setning på i kommisjonens rapport. Dette i grell kontrast til at Siv Hallgren har uttalt at kommisjonen særlig skulle se på to forhold, «Dna-beviset» og «det såkalte mobilbeviset», slik hun omtalte det.

Jeg er videre forundret over ingen i norsk presse har merket seg mindretallets påstand om at «store deler av lokalbefolkningen var engasjert» i leteaksjonen. Dette

stemmer ikke. Det var kun en liten brøkdelen som var det (110 frivillige av en total innbyggermasse på ca. 65.000). Og hadde Viggo Kristiansen deltatt i leteaksjonen, hva hadde skjedd da? Det er grunn til at også det ville bli brukt mot ham.

Måten mindretallet argumenterer for at juryen i lagmannsretten «til en viss grad» skulle ha hatt forståelse av at DNA-bevisene kunne være forurenset «i og med at slik sporsikring både er tema i krimlitteratur, filmer og i media, men også noe man fikk problematisert i rettsforhandlingene», er også en argumentasjon flere burde være opptatt av. Til tross for at retten ble fortalt av den sakkyndige fra RMI at det var funnet DNA fra to menn, at dommeren fortalte juryen at dette var sikre bevis, og at de ikke ble forelagt noen sakkyndige motforestillinger, mener mindretallet i kommisjonen at juryen likevel på egen hånd forsto faren for at DNA-resultatene kunne være forurenset. Påfallende nok forsøker mindretallet også å konstruere en illusjon om at ingenting har endret seg siden 2002, og da især at det ikke eksisterte et «hvis ikke Viggo Kristiansen var den andre, hvem da?»- premiss den gangen.

Jeg kontaktet Siv Hallgren i forbindelse med *Prosesen mot Viggo Kristiansen* med spørsmål om hvilke TV-serier eller bøker hun mener kan ha vært mer opplysende for juryen vedrørende DNA-analysene fra Spania enn det den sakkyndige Bente Mevåg presenterte i retten. Hallgren har hverken svart på dette eller andre spesifikke spørsmål, hverken på egne vegne eller på kommisjonens vegne.

Konsekvensene så langt av *Prosesen mot Viggo Kristiansen* har ikke vært så synlige. Forlaget forteller at de aldri har opplevd større forhåndsinteresse for en bok. Så, da den utkom, ble det helt stille. Og det har til dags dato ennå ikke blitt laget noen nyhets saker basert på boken.

Først to uker etter lansering ble boken anmeldt. Svein Egil Omdal i Stavanger Aftenblad skriver da blant annet «Gjennom en nitid, til tider nesten pedantisk, gjennomgang av den enorme mengden dokumenter i saken, tegner Jahr et dypt urovekkende bilde av svikt på mange plan. Blir Viggo Kristiansen frikjent, bør det settes ned havarikommisjoner for både politi- og påtalemyndighet som blindt fulgte én av flere forklaringer, for domstolene som så bort fra det tyngste beviset for at Kristiansen ikke var i Baneheia på drapstidspunktet, for de presseorgan som hele tiden har vært deprimerende enøyd i sin dekning, og for fengselsvesenet med tilhørende psykologer og psykiatere, som – med ett lysende unntak –

aldri åpnet for den muligheten at Viggo Kristiansen var en vanskelig fange fordi han var uskyldig dømt.»

En drøy uke senere anmelder Frode Helmich Pedersen boken i Morgenbladet. Han kaller Baneheia-saken «den største rettsskandalen i nyere tid», omtaler boken som veldokumentert og argumenterer selv på sedvanlig glitrende måte om noen av utfordringene med denne saken, deriblant at Viggo Kristiansen var helt avhengig av et lite knippe frivillige aktører for å få sin sak gjenopptatt, hvordan pressen «gjennomgående har vært langt mer kritisk til systemkritikerne enn til de institusjonene som har vært med på å forsegle Kristiansens skjebne» og hvordan gjenopptakelseskommisjonen selv har «gjort hva den har kunnet for å forhindre at nye opplysninger om DNA-beviset skulle komme Kristiansens sak til gode». Helmich Pedersen avslutter med å ta til orde for at det burde nedsettes en uavhengig granskningskommisjon og skriver at «Den norske rettsstaten kan ikke leve med at saken avsluttes uten av vi tar lærdom av den».

Det fremkommer mye i *Proessen mot Viggo Kristiansen* som aldri har vært offentlig kjent, eller i det minste ikke presentert analytisk for offentligheten. Jeg nevner her kun noen få punkter:

- At Gjenopptakelseskommisjonen aldri tok seg bryet med å møte Viggo Kristiansen. Og at det eneste avhøret kommisjonen, som har myndighet til å foreta egen etterforskning, foretar seg, er av en eldre kvinne som mener hun kan ha sett Viggo Kristiansen kaste en kniv i sjøen på Flekkerøy.
- At Gjenopptakelseskommisjonen til sammenligning ikke opptatt av å snakke med politioverbetjent Ingunn Wike fra Øst politidistrikt, som 12. august 2018, leverer en analyse av mobilbeviset, som hun mener frifinner Viggo Kristiansen. Wike har arbeidet som etterforsker siden slutten av 1990-tallet, hennes faglige spesialkompetanse er mobildata.
- At det finnes en påfallende kontrast mellom friheten Viggo Kristiansen har på Ila og de svært positive tilbakemeldingene fra hans arbeidsledere (Viggo blir kalt «kongen av Ila» og det sterkt negative bildet Ila tegner av ham i offentligheten.
- At Ila ikke aksepterer dr. med. Kjersti Naruds positive risikovurdering av Viggo Kristiansen i 2009 og i stedet ber psykiater Ole Jørgen Hommeren foreta nye i henholdsvis 2010, 2011 og 2013. Narud har samtaler ansikt til ansikt med Viggo,

Hommeren og Viggo har aldri møttes. Narud gir ikke Viggo noen diagnoser, Hommeren er ganske raus med disse.

- At Ada Sofie Austegard hevder at hun fikk stanset TV 2 fra å produsere en tv-dokumentarserie i samarbeid med undertegnede.
- At NRK ukritisk trykker tidligere kriminalsjef Arne Pedersens ytring, men ignorerer Frode Helmich Pedersens motsvar. Førstnevnte må sies å være ganske utdatert på saken. Det er ikke Helmich Pedersen.

Her forskutterer jeg jo, men jeg tror Viggo Kristiansen blir frikjent. Og da tror jeg *Prosessene mot Viggo Kristiansen* vil få langt større betydning enn den til nå har hatt. Jeg mener alle som ønsker å forstå hvordan Kristiansen kunne bli dømt, og hvorfor han først fikk sin sak gjenopptatt i 2021, må lese boken. Jeg tror boken da vil påvirke nyhetsbildet, og ikke minst bli viktig i arbeidet med det som fremstår som et åpenbart behov: at det nedsettes en uavhengig offentlig granskning med et bredt mandat, for å belyse alt hva som er gått galt i denne saken. På den måten kan *Prosessene mot Viggo Kristiansen* være med å styrke andre borgeres rettssikkerhet. Det er vanskelig å tenke seg noe viktigere enn det.

Blommenholm, 15. januar 2022

Bjørn Olav Jahr